Paul Strathern

90 dakikada KONFÜÇYUS

gendaş

90 dakikada KONFÜÇYUS
Paul Strathern

Konfüçyus, "tarihin en etkin adamı" ünvanına sahip olma yolunda en büyük şansa sahiptir. Onun öğretisi iki bin yıldan uzun bir süre Çin İmparatorluğu'nun memur, eğitimci ve politikacılarına yönetim kuralları için baz oluşturmuştur. 1949 Çin Komünist Devrimi'ne kadar Konfüçyusculuk ve Çin yaşam felsefesi birbirlerinden ayrı düşünülemeyecek kadar içiçeydiler.

Yine de başarısız biriydi Konfüçyus. Hayatının beyhude geçmiş olduğuna yürekten inanıyordu; düş kırıklıkları içinde ölmüştü. Yaşamının çok kısa bir döneminde memuriyet bulabilmiştir. Yaşlılık belini bükmeye başladığı yıllarda bile o hala Çin beyliklerinde bir memurluk koparabilmek için dolanıyordu.

Paul Strathern, Konfüçyusla ilgilenmeye 70 yaşındaki bir çinlinin teşvikiyle başladı. Bu adam, Paul ile beraber, Stockholm'deki bir otelde bulaşıkçı olarak çalışıyordu. Gençliğini denizcilikle geçirdiği için yedi dünya denizini avucunun içi gibi bilen bu yaşlı adam, bir keresinde Buenos Aires'de bir gece klübünde sihirbaz olarak çalıştığını anlatır. Ona göre bu iş Konfüçyus öğretisinin işe yaramadığı tek yer olmuştu. Ama o güne değin evlenmediği için böyle konuşuyordu. Paul onu otelin temizlikçi kadınları arasında kendine bir eş ararken bırakıp...

90 DAKİKADA KONFÜÇYUS

PAUL STRATHERN

90 Dakikada Konfüçyus
Yeni Seri: 18
90 Dakikada Filozoflar: 4

Almanca'dan Çeviren: Yücel Sivri

Tanıtım amaçlı kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

© Gendaş A.Ş.

Birinci Basım
Ekim 1997

ISBN 975-7809-31-4

Editör
Adnan Özer

Kapak Tasarımı
Murat Bozkurt

Dizgi
Era (512 36 76)

Kapak ve İç Baskı
Perspektiv

Cilt
İtimat Mücellithanesi

Gendaş A.Ş.
Çatalçeşme Sk. No: 19
Cağaloğlu-İstanbul
Tel-Fax: (0212) 520 82 12 - 527 10 20

Önsöz

Batı'nın, Çin felsefesini hiçbir zaman gerçek anlamda kavramadığı ileri sürülmektedir. Birçok Doğulu düşünür, biraz daha ileri giderek, Batı aklının, küçük ayrıntılar zenginliğini asla kavrayamayacağını, çünkü batılının tasarım gücünün yetersiz olduğu görüşünü ileri sürmekteler.

Neredeyse, bütün batılı filozoflar kendi kavrayışlarının başka insanlar, başka kültürler tarafından özümlenmesi sözkonusu olduğunda da buna benzer bir görüşü temsil etmektedirler. Anlayış göstermeme yolundaki bu karşılıklı direnme bizi ödenecek bedel konusunda endişelendirmesin.

Nasıl ki, Çinliler Avrupalılardan farklı ise, Çin felsefesi de batı felsefesinden farklıdır. Hepimiz *condition humaine*'e (insanlık hâli ç.n.) içindeyiz. Ve bütün felsefeler de zaten bunu iddia etmektedir. Bize göre Çin felsefesinin, Çinlilere göre de bizim felsefemizin bazı zayıf noktaları vardır. Ama her ikisi de aynı hastalık için ya da aynı hastalığa karşı yazılmış reçetelerden başka şeyler değildir: Bu hastalık da Hayat'dır.

Konfüçyus buyurdu ki:

"Bir şey öğrenmek ve o öğrenilen şeyin sürekli alıştırmasını yapmak insanı doyuma ulaştırmaz mı? Ve uzak yerlerden birtakım kafa dengi insanlar çıkıp gelecek olursa bu sevindirici olmaz mı? İnsanlar tarafından hiçbir acı duymadan bir kenara bırakılmak, asaletin bir özelliği değil midir?"

Konuşmalar I, 1

Kabul Görme

Başka insanlar tarafından tanınmamış olmayı kendine dert etmek yerine, gerekli yeteneklere sahip olunulmadığı için hayıflanmak gerekir.

Konfüçyus'un Hayatı ve Eserleri (M.Ö. 551-479)

Konfüçyus, hayata dair her şeyi biliyordu, ama biz Konfüçyus'un hayatıyla ilgili çok az şey biliyoruz. İşte bu nedenle de onu bir insan olarak değerlendirmeye kalktığımızda biraz çaresiz kalıyoruz. O, bize nasıl davranmamız gerektiğini öğretmişti, ancak biz onun gerçek anlamda neler yaptığını saptamış durumda değiliz.

Konfüçyus, tarihteki, en etkileyici kişi, kimliğinin en başat adaylarından biridir, bu nedenle de felsefesinin bulanık, hâttâ cansıkıcı olması da bizim için büyük bir şanstır. İyi niyetle söylenmiş kallavi lakırdılar, nükteli vecizeler ve görünüşte bilmecemsi anekdotlardan oluşan birikimi,

Devlet Memuru Ruhu

Bir ülkede adalet ve düzen hüküm sürüyorsa, o ülkede devlet memurunun sadece maaşını düşünmesi utanç verici bir şeydir.

Eğer bir ülkede adaletsizlik ve düzensizlik ve haksızlık hüküm sürüyorsa, o ülkede memurun maaş alması bile utanç verici bir şeydir.

devlet hizmetindeki bir adamın ideal felsefesini ortaya koymaktadır. Ve zaten Konfüçyus'un aklından geçen de buna ulaşmaktı.

Konfüçyus, diğer bilgelerin tersine, öğrencilerini aylak aylak dolaşan gezginler; caddeleri, meydanları bilgelikleriyle güvensiz yerler haline getirip, insanları alışverişte rahatsız eden ve hiç bir işe yaramayan kişiler haline getirmek amacında değildi. Onun amacı aslında öğrencilerini çok iyi birer bürokrat yapmaktı. Ve bu amacına da rüyasında bile göremeyeceği oranda ulaşmıştır.

Öğretisi, iki bin yıldan daha fazla bir süre Çin İmparatorluğu'nun, insanı bezdiren uyumculuğu içinde yazıcılar, okul yöneticileri, bakan ve mülkiyelilerin davranış kurallarını

belirlemiş ve onları ruhsal açıdan beslemiştir. Şu bedduayı bu imparatorluğa borçluyuz: "İlginç zamanlarda yaşayasın." Konfüçyüs'ün Çin'inde cansıkıntısı hayır-dua anlamına geliyordu. Diğer seçenekleri gözönüne getirdiğimizde bu o kadar şaşırtıcı değildir. Sürüden ayrılıp sıradışı bir harekette bulunmanın karşılığında sadece hadım edilmiş olmak, doğrusu büyük bir şanstı. Kimi öyle hiddetli kudret sahibi insanlar vardı ki, onların mahkeme işlerindeki sesli kulis, insanda, burada sadece okul çocuklarının bulunduğu yargısını uyandırırdı.

1949'daki komünist devrimine değin, Konfüçyus ve Çin, hayat tarzı açısından öylesine karmaşıktı ki, neredeyse her ikisi de eşanlamlı özel-

likler taşırdı. Bütün bunların marksizm altında varlıklarını ne oranda sürdürebilmiş olduklarını söylemek oldukça zor, lâkin Konfüçyusçuluğun, bütün Çin diyasporalarında Tayvan'dan, dünya metropollerinin Çin özelliklerini korumuş mahallelerine değin- oldukça canlı kaldığı kesindir. Oysa bizzat Konfüçyus'un kendisi şaşılacak derecede beceriksizin tekiydi. En azından o, kendini böyle görmekteydi (Hem sonra biz kim oluyoruz da, böyle bilge birine karşı geliyoruz. O, hayatının tamamen başarısızlıklarla dolu olduğuna inanmış ve düşkırıklıklarıyla dolu bir durumda ölmüştü).

Confucius, Kung-fu-dse'nin (bu da "Usta Kung" anlamına gelmektedir) latinleştirilmiş halidir. M.Ö. 6. yüz-

Emir vermek:

Usta şöyle buyurdu:
Her kim ki, hak sahibi ise,
emretmeye ihtiyacı yoktur:
ve her şey işler. Oysa her
kim ki, haklı değilse,
istediği kadar emretsin:
Ona yine de kimse itaat
etmeyecektir."

yılda yaşamıştır. Bu ve bir sonraki yüzyıl, hiç tartışmasız insanoğlunun gelişiminde, yani mağara insanının yanlışlıkla evini ateşe verdiği andan itibaren yaşamış olduğu en önemli dönemdir.

Zihin tarihçilerinin özellikle "eksen zamanı" olarak tanımlamaya özen gösterdikleri, içinde Konfüçyus'un etkinlik gösterdiği bu dönemde, insanlık, Taoizm'in Buda'nın, Zerdüşt'ün ve Yunan felsefesinin doğuşuna tanık olur. İnsan zihni açısından böylesine önem taşıyan bunca gelişimin özellikle bu döneme denk gelmesi, hele farklı gelişim evrelerinde olup, biribirleriyle hiç bir ilişkisi bulunmayan uygarlıklarda nasıl olup da aynı dönemde ortaya çıktığı ise başlı başına bir sırdır (Bazı çözüm

İyi ve kötü örnek

Eğer üç kişi beraberce yoldaysak, yol arkadaşlarımın ikisi öğretmenimdir. Birinin, iyi yanını taklit edebilir öbürünün ise kötü yanını kendimde engelleyebilirim.

önerileri arasında uzaylıların ziyaretleri, dünyaya yayılan alışılmamış ışınlar ve beyin hastalıkları gibi seçeneklerin bulunması, zihinsel gelişimimizin o zamandan beri pek yol alamamış olduğu yönünde kuşkulara sebebiyet vermektedir).

Konfüçyus, M. Ö. 551 yılında, kuzeydoğu Çin'de, bugünkü kıyı taşrası Şantung'un güneybatısındaki Lu Beyliği'nde doğdu. Ailesi çok köklü ama yoksul bir soydan gelmekteydi. Konfüçyus'un Şang Hanedanı kralların soyundan geldiği söylenir. (Bu sülale, Çin'in en eski sülalesidir; yine rivayet odur ki, harikûlade çiçeklerle desenlenmiş çanak çömlekleri ve ödeme aracı olarak da pembe kauri midyelerini tarih sahnesine getiren onlardır. Bir başka rivayet de Çin ya-

zısını ilk bulan uygarlığın bunlar olduğunu söyler. Kaplumbağaların sırtlarına bu yazıyı kazıyarak kendilerinden sonra yaşayacak olanlara haber bırakmak istemişlerdir. Tabii ki bu muhteşem saçmalık, ciddi birtakım tarihçinin gözünde yeterli olamadı ve çok kısa bir süre önce arkeolojik buluntular arasında M.Ö. iki binde yine benzeri varlık ve gündelik kültür özellikleri gösteren bir imparatorluğun varlığı tezi ortaya atıldı. Ama maalesef şimdiye kadar bir zamanların Konfüçyus klanının üyelerinden hiçbirinin, kaplumbağa sırtı kitaplarında bıraktığı herhangi bir mesaja rastlanmamıştır.)

Konfüçyus'un doğumunda, babasının yetmiş yaşında olduğu ve ayrıca o zamanlar Dsou kumandanı olduğu-

Dolandırıcılık

Usta buyurdu ki;

‘Dolandırıcılığı öngörmeyen ve güvensizlik beklemeyen bir kimse, yine de bunları önceden hissediyorsa, o takdirde bir bilge değil midir?’

nu biliyoruz. Oğlu, o daha üçüncü baharındayken öldüğünden, Konfüçyus annesi tarafından büyütülmüştür. (Neredeyse on iki büyük din ve felsefe önderinin hemen hemen hepsinin sadece annesi ya da sadece babası tarafından büyütülmüş olması da epeyi ilginçtir.)

Bu tür insanların çevresinde oluşan saçma sapan bir takım hikâye (ağaçlar tarafından büyülenen kuş, amcanın hayata geri dönen sevgili köpeği kuyruklu yıldız, gibi) bir kenara bırakılacak olursa, işte bu dönemlerde, Çin'in, uygarlığını borçlu olduğu altı yüz yıllık Çu-Hanedanı'mn çöküş dönemi başlamıştı. Vassal devletlerinin, hükümdarlarını değiştirdikleri, sıradan nedenlerle savaşlar başlatıp gemi azıya aldıkları

Kişilik

Kim ki, ihtirasına hakim olur, kendini beğenmişliğini bastırır, kıskançlığını yener ve sahip olma arzusunu dindirmez ise - ahlâki kişilik olarak - makbul bir kişi midir?

Usta buyurdu: Bu belki zor olabilir, lâkin ahlâki olup olmadığını ben de bilmiyorum.

feodalizm dönemindeyiz. Kumandanlar, bir kumandan hep nasıl yaşıyorduysa öyle yaşıyordu. (Kıyım, açlık, rezillik) geriye kalan sıradan insanlarsa uysal bir biçimde çoğalıyordu ki, efendilerini küçük boyutlu işlerle meşgul etmesinler (cinayet, aç bırakarak ölüme mahkûmiyet cezası ve taciz).

İnsani sefalet, o zamanlar, sadece Asya'da düşünülebilecek bir büyüklüğe ulaşmıştı. Komünist devrimden sonra, onunla karşılaştırılabilecek benzeri bir durum ortaya çıkmıştır, lâkin buna karşılık başka olumsuzluklar vardı. Konfüçyus'un gençliğinde yaşamış olduğu şiddet sahneleri onu derinden etkilemiştir. İşte bu nedenle de düşünceleri sert ve pragmatik olmuş, bu tutumunu çok az değiş-

tirmiştir. Konfüçyus kısa zamanda görmüştür ki, böyle dayanılamaz derin acılar, ancak süregelmekte olan toplumsal taslak değiştirildiği takdirde son bulacaktı.

Bir toplum, kendini oluşturan bireylerinin tümünün refahı yönünde çalışmalı ve egemenlerin aşırılıklarına aracı olmamalıdır. Konfüçyus, herkesin es geçtiği bu hakikati ilk defa formüle etmişti. Bu temel ilke üzerinde, Yunanlıların tartışmaya başlamaları için iki yüz yıl daha geçmesi gerekecekti. Onlar bu konu üzerinde tartışmaya başladıkları içindir ki, oldukça çabuk bir adalet tasarımı geliştirip ortaya çıkarmışlardır.

Konfüçyus, gelişim yıllarında teorik tartışmalar için uygun bir zemin bulamamıştır; böylece düşüncesi de

Dostluk

Teşvik edilecek üç türlü dostluk vardır ve üç de zararlı dostluk türü. İçtenlikli olanla dostluk, değişmez olanla dostluk ve bilgili olanla dostluk; bunlar teşvik edilmelidir.

İçten olmayanlarla dostluk, yaltakçılarla dostluk ve gevezelerle olan dostluklarsa zararlı olanlardır.

uygulamaya yönelik olarak kalmıştır. Varmış olduğu sonuç, toplumun rolü ile ilgili kavrayışın değişmesi gerektiğiydi, ancak toplumun değişmesi değil. Hükümdar, hükümdarlığını yapmalı, yöneticiler ise görevlerini yerine getirmeliydiler. Bu bir babanın oğluna karşı babalık görevleri kadar kesindi. Sonuç itibarıyla bir şeyler öğrettiği devrim, içsel anlayış ve tutumun devrimiydi: Herkes bu yönde gayret sarfetmeli, görevini en yüce ahlâk anlayışı içinde yerine etmeliydi.

Konfüçyus'un bu ve buna yakın konulardaki tanımları öylesine formüle edilmiştir ki, taraftarlarına yorum için geniş bir alan bırakmıştır. Örneğin: "Gerçek yayılacaksa da batacaksa da, odur mukadderat." (Lun Yü

Doğruluk

Kutsal birisiyle buluşmayı beklemiyorum. Sadece bilgili ve iyi bir insanla karşılaşsam da yeter. Bütünüyle dürüst biriyle buluşmayı beklemiyorum. Sadece birazcık doğru birisiyle karşılaşsam bana yeter. Ama insanların bir şeylere sahip olduklarını iddia ettikleri, gerçekte hiç bir şeye sahip olmadıkları ilişkilerde; gerçekte bomboş oldukları, ama her şeyleri varmış gibi davrandıkları, bolluk içinde yaşadıkları izlenimini veren, ama gerçekte yoksulluk içinde kıvranan insan ilişkilerinde doğruluktan söz etmek çok zor olmalı.

14, 38) İşte özellikle bu görünürdeki birbiriyle olan ilgisizlik, Konfüçyus öğretisinin tipik mantıksal eksikliği, onun güçlü yanını belirleyecektir. Bu öğreti hiç bir zaman tam çürütülemediği gibi, yeterince çaba sarfedilse, onunla neredeyse her şeyi ispatlamak da mümkün olabilirdi. Konfüçyusçuluk, bu gücünü ileriki dönemlerde gerek İncil'le, gerekse diğer bütün kutsal kitaplarla olsun, bölüşmek durumunda kalmıştır.

Konfüçyus on sekiz yaşında evlenir ve Li (Sazan balığı) adında bir çocuğun babası olur. (Li meşhur babasını düş kırıklığına uğratmıştır, çünkü onun düşlediği gibi namlı biri olmamıştır.) Konfüçyus yoksuldu, bu nedenle birçok değişik işlerde çalışmıştı. Birçok değişik işin yanında, ka-

muya ait bir buğday deposunda gözcülük, sığır ve koyunların kurban törenleri için bağlandıkları kazıklara bekçilik gibi işlerde çalıştı. Boş zamanlarında tarih, müzik ve gelenekleri öğrenmiş çok kısa bir sürede Lu'daki en bilge adam ünvanını kazanmıştı. Konfüçyus oldukça hırslıydı. Yönetim kademesinde iyi bir yere gelip fikirlerini uygulamak istiyordu. Böyle bir oyunbozanı, onca rind hükümdar arasından birinin çıkıp da işe alması düşünülemezdi, bu pek şaşırtıcı olurdu, nitekim Konfüçyus, iş görüşmelerinde kendini tanıtmaktan öteye gidememiştir. (O, muazzam bilgi birikimini, dünyayla paylaşmak isteyen genç bir adamdı; bu da pek tabii ki, iş arayışlarını sürdürmekte olan bir kimse açısından akıllıca bir

İdareli Kullanım

Usta, We prensi Ging'in idareli kullanımdan anladığını şöyle buyurdu: 'Bir şeylere sahip olmaya başladığında: 'Bunları bir arada tutabilsem keşke!' Biraz daha mal sahibi olmaya başladığında: 'Keşke her şeye yetebilse.' İyice zengin olduğunda ise şöyle buyurdu: 'Keşke güzelce kullanılabilecek olsa!'

taktik olamazdı.)

Daha o zamanlar, birçok kişi, uzmanlık dallarında yapacak iş bulamadıklarında, öğretmen olurlardı. Lu Beyliği, geleceğin saraylılarına törenler ve geleneklerle ilgili bilgileri aktaran bir çok soylu okuluyla ünlüydü. (Bu okullarda genellikle bir zamanlar sarayda görev yapmış, buralardaki karmakarışık tören düzenini yakından tanıyan ancak herhangi bir biçimde saray sakinleri arasında zülfüyare dokunduklarından ötürü işlerini kaybetmiş eski musahipler ders verirdi- öyle ki, kimi zaman, aylık kazançlarından daha çok önem verdikleri çok mahrem bir eşyalarını kaybettikleri de olabiliyordu.) İşte bu gibi nedenlerden ötürü Konfüçyus biraz farklı bir okul kurmaya karar

vermiştir. O, devlet memurlarına yönetimi öğretmek istiyordu.

Çok şükür ki, Konfüçyus sempatik ve büyüleyici bir insandı: Hiç kimse ne gibi vasıflara sahip olduğuna dair bir soru sormamıştır; çok kısa bir süre içinde öğrenciler neredeyse sürüler halinde ona gelmişlerdi. Konfüçyus'un okulu, antik dönem Yunan felsefe okullarıyla birçok benzerlikler taşıyor gibiydi. Hiç zorlama olmayan bir atmosfer vardı; usta bazen öğrencileriyle sohbet ediyor, bazen ortalıkta dolaşıp duruyor, bazen de öğrencileriyle birlikte bir ağacın gölgesinde oturuyordu. Usta, arasıra, genellikle soru ve cevaplardan oluşan dersler veriyordu.

Ustanın vermiş olduğu cevaplar çoğunlukla dogmalardan oluşuyordu.

Vatandaşlık zihniyeti

Usta'nın doğduğu beyliğin beyi Lu sordu: Halkın itaatini nasıl kazanayım?

Usta karşılık verdi: Doğru ve adaletli adamları destekle, alçakları ise cezalandır ki, halk sana itaat etsin. Alçakları korur ve doğruları, haklıları cezalandırırsan, işte o zaman halk itaatsiz olur.

"Eğitimsiz bir halkı savaşa sürmek, onu çöküşe mahkûm etmek anlamına gelir" (Lun Yü XIII, 30) " Soylu kişi sözde yavaş, işte hızlı olmayı sever." (Lun Yü IV, 24). "Bir hata yapmak ve bunu düzeltmemek: işte budur esas hata." (Lun Yü XV, 29) Buna benzer birçok söz iki bin beş yüz yıl önce de günümüzde olduğundan daha az banal değildi herhalde. Ve yine de Konfüçyus'un aptallara karşı insafsız olduğunu öğreniyoruz. " Eğer ben birisine bir köşeyi gösteriyorsam, ve o kişi bunu diğer üç ayrı köşeye aktaramıyorsa, ona bunu bir daha tekrarlamam." (Lun Yü VII, 8)

Konfüçyus'un okulunda, işin kolayına kaçanlara ve mankafalılara yer yoktu. Normalde iki düzine öğrencisi vardı, bunlar hem prens soyundan,

hem de oldukça fakir kişilerin arasından seçilmişlerdi. Konfüçyus'un günümüze ulaşmış bütün sözleri banal değildir; bazıları tartışmalı, bazıları ise biraz bulanık ya da çok karmaşıktır ve bazılarıysa oldukça esaslı niteliktedir. ("Sözlerini anlamadığımız bir insanı tanımak imkânsızdır." " Dolu bir hayat arayanlar, onun içindedirler, boş bir hayat arayanlar ise başkasındaymış gibi görünürler." Onun özdeyişlerinde bazı ince Asya mizahının izlerinin bulunduğu söylenmektedir, ama ne var ki, bu Batılı kulağın algılama yetisinin menzili dışında kalır.)

Konfüçyus her şeyden önce bir ahlâkçıydı. O her zaman samimiydi ve belagata kuşkuyla bakıyordu. Amacı, öğrencilerine nasıl davranmaları ge-

rektiğini göstermekti. İnsanlara hükmetmek istiyorlarsa önce kendilerine hükmetmesini bilmeliydiler. Her şeyden önce öğretisinin atardamarı bildik bir tınıyı barındırıyordu: "Ahlâk, insan sevgisidir." Konfüçyus, İsa'dan 500 sene önce, insanın bu en derin sezgisini ikrar etmiş, benimsemiştir. Ama bu, dinî bir ilke olarak anlaşılmamalıdır. Konfüçyus bir din kurmuş olabilir (Konfüçyusculuk), ama onun öğretisi nakil dinî değildi. Hem sonra onun dini de öyle değildi ve bu Çin bulmacası, hiç kuşkusuz onun uzun ömürlü olmasına katkıda bulunmuştur.

Bu paradoks, ileri anlamda başka bir derece oluşumunu içerir. Konfüçyus'un öğretisi dinî değilse de, kendisi bizzat öyleydi. O, evrenin, iyilik

yolunda kudrete sahip olduğuna yürekten inanıyordu- inanma olgusunun en yüksek kertesinde inanıyordu, zira sözkonusu bu iyimserlik elle tutulabilir kanıtlarla desteklenemez türdendir. Konfüçyus gökyüzüne saygı duyan ahlâklı insanı övmekle beraber, çağının birçok din kökenli alışkanlığını bağnazlık olarak değerlendirmekteydi. Bu ve birtakım başka hususlarda Konfüçyus, Sokrates'e şaşılacak derecede benzerlikler gösterir. Ve gerçekten de bazı büyük sinologlar Konfüçyus'u sokratik bir İsa'ya benzetirler (Bu kuru iftira sadece tarihin bu üç büyük kişiliğini karalamakla kalmıyor, aynı zamanda çoğunlukla olduğu gibi gerçeğin insanı şaşırtan zerresini de barındırıyor).

Yüce İnsan

Yüce insan, diğer insanları, doğalarında gizlenmiş kötü eğilimlerini değil, iyi özelliklerini ortaya çıkarmak için yüreklendirir. Sıradan insan ise bunun tersini yapar.

Yüce insan merhametlidir ama bayağılaşmaz. Sıradan insan bayağılaşır ama merhametli değildir.

Yüce insan kendine güveni olan kişidir ama kibirli değildir. Sıradan insan kibirlidir ama kendine güveni yoktur.

Yüce İnsan her şeyi kendinden beklerken, sıradan insan her şeyi başkalarından bekler.

Konfüçyus'un dinsel olmayan dini kurduğu bu dönemde yurttaşlarından biri de başka bir Çin dini olan, Taoizm'i kurmaktaydı. Evrenin metafiziksel birliğine olan mistik inancıyla Konfüçyusçuluğu garip bir biçimde tamamlıyordu. Bu dinin kurucusu efsanevi filozof Laotse'dir. Konfüçyus, okulunu kurduktan bir süre sonra, saygıdeğer ve münzevi Laotse'yi tanımak için yollara düşmüştür. Yaşlı adam Konfüçyus'u gurur ve hırsından ötürü azarlar. Konfüçyus buna rağmen Laotse'den çok etkilenir. Onu, gökyüzüne çıkıp, rüzgârların ve bulutların üstünde at süren bir ejderhaya benzetir. Konfüçyus'un bu alışılmamış türden şiirsel kaydı, yalvaçvari yanıyla belirginleşecektir, zira Laotse de tarih sahnesinden

Ölçü

Ölçülü olmak ve dengeli kalmak insani kusursuzluğun zirvesini oluşturur. Lâkin bu zirve uzun zamandır çok ender bulunur insanların arasında.

benzeri bir biçimde çekilecektir: İkiyüz yaşındayken bir dağ geçidinde, batıya giden sisli bir yolda, arkasında iz bırakmadan kaybolur. Sanki varmış olduğu bulutta, gelişi dahi farkedilmemiştir.

Konfüçyus, çok iyi bir ustaydı ve öğrencilerinin çoğu da çok başarılı birer yönetici olmuşlardı. (Bu da iyice yaşlandığı halde, hâlâ yazı ruloların-daki iş ilânlarını takip eden ustanın onlara gıpta etmesine neden oluyordu.) Konfüçyus'un öğrencileri, kendilerine öğretilmiş prensipleri, yönetimin gerçekliğiyle çeliştiği anda geri çekebilecek bir düzeydeydiler. Konfüçyus'un öğrencileri yönetimle ilgili gerçeklerle karşılaştıklarında, ustadan öğrendikleri ilkeleri geri plânda tutabilecek kadar zeki ve uyanıktı-

lar. Eğer onlar Konfüçyus'un ortaya atmış olduğu insani ve devrimci fikirlere bağlı kalmış olsalardı, belki ancak oğlan çocuklarından oluşan bir koroda görev alabilirlerdi.

Öğrenciler bir nevi mason birliği kurmuşlardı. Eğitimleri, yaşam biçimlerini ve işlerine yaklaşma tarzlarını da belirlemişti. Yeni bir aydınlanmanın ilk tohumları atılmıştı. O dönemden sonra insanların çok azı hükümdarların ilâhi soylardan gelmiş olduklarına ve tanrı vergisi yeteneklerle donatılmış olduklarına inanmaktaydı. Devletin, gerçekten de herkesin yararına çalışan kooperatif bir işletme olabileceğinin farkına varılmıştı artık. Ve bu yeni devlet adamları, efendilerini anlamsız savaşlardan uzak tutmak için yapabile-

ceklerinin en iyisini yapmışlardır.

Konfüçyus'un öğrencileri arasında genellikle başka eyaletlerden güçlü ailelerin çocukları da bulunmaktaydı. Sonuçta hükümdar Lu ailesinin üyelerinden bazıları da seminerlere katılmıştı. Böylelikle Konfüçyus, Lu hanedanının gelecekteki beylerinden biri olan Yang Hou ile tanışır. (Ancak bu zat, kendisi iktidarda iken yönetimi halk arasında matrak ve hercümerç [Tohuwabohu] bir hal alan mahut selefi Wa Bohu ile karıştırılmamalıdır.) Yang Hou, Konfüçyus'tan epeyi etkilenmişti ve yönetimi ele geçirir geçirmez, artık pek genç sayılamayacak filozofu adalet bakanı yapar. Konfüçyus, nihayet ilkelerini uygulayabilecek fırsatı yakalamıştı.

Bütün kaynaklar, onun pek övülen

ilkeleriyle bir ilişkisi olmamış gibi görünmesine rağmen, Konfüçyus'un çok başarılı bir adalet bakanı olduğu görüşünde birleşmektedir. Konfüçyus, aman vermeksizin beyliğinde yaşayan suçluları temizlemeye başlar. "Onun bakanlığı sırasında Lu ülkesinde hiç bir soyguncu yoktu" diye yazar onun biyografisini kaleme alan. Hâttâ Konfüçyus o kadar ileri gitmiştir ki, "alışılmışın dışında giysiler biçen" kişelere ölüm emri dahi vermiştir. Bir süre sonra beyliğinde öyle bir durum ortaya çıkmıştır ki, "erkekler dikkatlice yolun sağında, kadınlar ise solunda yürümeye" başlamışlardı. Sonunda kantarın topuzunun kaçtığına karar verildi. Adamın biri başbakana, Konfüçyus'u bertaraf etmesi için seksen güzel

İnsanca

Şimdiye kadar ne insanlığı gerçekten seven birini, ne de insan düşmanlığından gerçekten nefret eden birini gördüm. İnsanlığı gerçekten seven birisi için, kimin insanlık düşmanlığından nefret ettiği önemli değildir, onun kararı öylesine güçlüdür ki, insan düşmanlığı ile ilgili bütün olasılıklar bitmiştir. Ama yine de en azından bir kereliğine bütün gücünü bir gün için insanlık sevgisini gerçekleştirmeye harcamalıdır. Ama nerde böyle bir insan?

genç kadını (kaynakta belirtildiği üzere "şehvetli karıları") rüşvet olarak teklif eder. Konfüçyus'un rahle-i tedrisatından geçmediği için, kendisine sunulan bu müthiş kışkırtıcı teklife karşı duracak durumda değildi başbakan. Konfüçyus böylece görevinden alınır. Lu'lu erkek ve kadınlar tekrar aynı kaldırımlarda yürümeye, canlarını yitirme korkusu olmadan son moda kıyafetler giymeye başladılar; gammazlara kulak asılmaz oldu ve caniler zaten kendilerine uygun olmayan görevlerini iade edip gerçek misyonlarına yöneldiler yeniden.

Konfüçyus, onca hizmetinin karşılığı olarak daha çok saygınlığı olan bir makama daha yüksek bir maaş ve paye ile atandı. Ama o, çok kısa bir sürede bu makamın bir arpalıktan

başka bir şey olmadığını, aslında hiç bir yetkisi bulunmadığını farketmişti. Tiksinti içinde bu görevinden çekilir. O, hangi kaldırımda yürünmesi gerektiği gibi, devleti yakından ilgilendiren önemli kararlarda etkin olma gücünü kendine vermeyen bir görevle ilgilenmiyordu bile.

Bu arada Konfüçyus artık elli yaşını geçmişti. İşte bu nedenle kendisine refakat edecek birkaç sadık öğrencisiyle birlikte bütün Çin'i kapsayan bir hacca karar verir. Bu alışılagelmiş tinsel bir yolculuk olmayacaktı. Konfüçyus'un kutsal bir hedefi yoktu ve bu yolculuğunda aydınlatma peşinde değildi. Konfüçyus'un haccı da felsefesi gibi dünyevi türdendi. O aslında iş peşindeydi; bir iş bulamayacak bile olsa, hiç değilse bir hüküm-

dar arıyordu, böylece en azından prensiplerinin bir yerlerde uygulanabileceğini umuyordu. Ama Konfüçyus artık ünlü biriydi. Kutsal Gral'ı -bir memuriyet-bulmaya yönelik yürüyüşü on yıl sürmüştür. Yer yer kendisine danışman olarak başvurulsa da, sürekli bir görev elde etme yolundaki çabaları ona ön konuşmalardan başka bir şey sağlamamıştır.

Bizler sadece, bunun neden böyle olduğuna dair bazı sepükülasyonlarda bulunabilecek durumdayız. Artık Konfüçyus, bütün Çin'in en bilge insanı sayılıyordu. Birçok yetenekli devlet adamını eğitmişti. Hâttâ kendisi de düşük nitelikli makamları işgal etmiş, bu süre esnasında ne bir kez olsun rüşvet almış ne de efendisini düşmanlarına ispiyonlamıştır. (Bu

Modern Zamanlar

Gerçek saf rengin tanınmasını engelleyen menekşe renginden nefret ederim. Eski ses sanatını rahatsız eden, şaşırtan modern müzikten nefret ederim. Devleti ve toplumu sarsan belagatçı gevezelerden nefret ederim.

tür delişmenlikler, o zamanlar neredeyse sapkınlık olarak değerlendiriliyordu, öyle ki, Konfüçyus'un gerçekten hiçbir zaman yaşamadığı, bütünüyle efsanevi bir kahraman olduğu inanışı da zuhur etmişti.) Açıkçası bütün bunlar, onun davranış tarzından ortaya çıkıyor olmalıydı: Çok ciddi oluşuyla, ödün vermeyen tutumuyla, hoş olmayan alışkanlıklarıyla ya da basitçe söylersek, insanı sinirlendiren haliyle ilgili bir şeydi bu. Çin hükümdarlarının Konfüçyus'u neden beğenmediklerini tam olarak hiç bir zaman öğrenemeyeceğiz sanırım.

Onun yazılarını inceledikten sonra, şimdi inanıyorum ki, bütün bu insanlar için sadece korkunç can sıkıcı bir adamdı Konfüçyus.

Hâttâ on yıllık yolculuğu sırasında yaşamış olduğu maceralar bile - onda alışılageldiği gibi- çok ilginç geçmemiştir. We ülkesine vardığında, buranın hükümdarının, kötü ünüyle tanınan kızkardeşi, özel öğrencisi Nan dse'nin huzurunda bulunmuş, öğrencileri de bunun karşılığında dehşete garkolmuştu. Konfüçyus'un öğrencilerini sarsan bu hikâyeyi, tarih namus bekçisi bir tutumlu sansür etmiştir. Eğer Saray ensesti üzerine anlatılagelen aptalca dedikoduları bir kenara bırakırsak, Nan dse'nin bu kötü ününü nasıl elde ettiğini de öğrenemiyoruz. Konfüçyüs, daha sonra Sung şehrine vardığında, hayatının tehlikede olduğu uyarısıyla karşılaşır. İşte bu uyarıdan sonra "göze batmayacak biçimde giyinir ve

yolculuğunu son derece sade sürdürür. Konfüçyus, Ch'u şehrine vardığında, biyografisini kaleme alan H.G. Crel'in belirttiğine göre, kendini Wang, yani kral diye tanımlayan hükümdar ile geceyarılarına değin süren sohbetler yapmış, hâttâ evsahibini, erdem ve yetkili yönetimin başarıya ulaştıran anahtar olduğu konusunda ikna etmişti. Konfüçyus'un haçlı seferi bir kez daha başarılı olmuştu: Cansıkıntısı, barbarlığa karşı yeni bir zafer kazanmıştı. Ne var ki, bu *Wang* dahi, Konfüçyus'a bir görev sunamayacak kadar cimriydi.

Konfüçyus, bu arada 67 yaşına ulaşmıştı. Daha az tanınan çağdaşları rehavet içinde keyif sürerken, o hâlâ kariyerini yoluna koymak için çaba sarfediyordu. En sonunda

Tembel

Bütün gün, ruhu hiçbir şeyle meşgul etmeden yemek içmek ve başka hiçbir şey yapmamak çok kötü bir durumdur. En azından satranç ve dama tahtası da mı yok? Bunlarla uğraşmak, hiç bir şey yapmamaktan evladır.

Lu'daki öğrencileri, ustalarını geri çağırmanın en doğru hareket olacağına karar verirler. Dürüst çalışma üzerine adeta destanlar yazan bütün zamanların en pragmatik filozofunun, kendinde sabit fikir halini alan memuriyet edinme merakına artık veda etme zamanı gelmişti. Konfüçyus, kuzu kuzu evine geri dönüp ömrünün geri kalan beş yılını Lu şehrinde geçirir. Pek kederli yıllardır bunlar. En sevdiği öğrencisi Yen Hui ölür ve Konfüçyus, hayatında ilk kez, kısa bir zaman için de olsa umutsuzluk içine düşer. "Ah! Beni tanıyan hiç kimse yok" der geri kalan öğrencilerine. Hayatî önem taşıyan mesajlarının sonraki kuşaklara ulaşamayacağı kanısı, gitgide büyür içinde.

Oğlu Li de ölür. Li'nin hayatı ile il-

gili neredeyse hiç bir şey bilmiyoruz. Onun öyle olağanüstü bazı yeteneklerle ön plana çıkamadığı söylenmektedir. Bunun tersini ortaya koyan kanıtlar da vardır. Birkaç yüzyıl içinde Çin'de Konfüçyus soyundan geldiğini iddia eden kırk binden fazla insan vardı ki, bu da oğlunun olağanüstü bir hamaratlığa sahip olduğu düşüncesine neden olmaktadır.

Konfüçyus, son yıllarını, Çin'in doğuş vaktinde ortaya çıkan Çin klasiklerini okuma, düzeltme ve yorumlamayla geçirdi (*Lun yü",* Konfüçyus'un Konuşmaları" bu esasa katılmalıdır. Bu sözler üçüncü yüzyılın ortalarında taşlara kazınmıştır). Çin klasikleri, hem mitlerin hem de en erken Çin gündelik hayatındaki ayrıntıların içine aktığı Şe-Çing *"Şarkı-*

*lar Kitabı"*ından esrarengiz I-Ging'e "Değişimler Kitabı"na kadar uzanır; bu kitap metafiziksel hokuspokus ile psikolojik bilgilerin biraraya aktığı büyüleyici bir karışımdır. Bu kitapta ortaya atılan da, insanlığın ergenlik döneminde ortaya çıkan Babil astrolojisinde olduğu gibi yetersiz temeller üzerine kurulmuş sıradan bilge söylemlerden oluşan bir yapıdır.

I-Ging'in tartışılmaz esoterik doğası, Konfüçyusçu bilginleri, ustalarının katı pragmatik eğilimini uygulamakta direndiklerinden dolayı sıkıntıya sokar. Yine de Konfüçyus'un, hayatının birçok yılını bu kitabı okumak için harcadığı, yadsınamaz bir gerçektir. Lu'daki son yıllarında bu kitapla ilgili çok geniş kapsamlı bir

yorum kaleme almıştır. I-Ging'in fantastik bir hava veren içeriğiyle dalga geçmekten uzak durmak bir yana, yorumları o kadar ileri gider ki, bilge sözler içeren bir kitabı yazmak için küçük çubukları havaya atıp düştüklerinde onların konumuna göre davranmayı dahi öneriverir. Bu sanki Hegel'in gizli gizli baletlik yaptığını keşfetmiş olmak gibi, Konfüçyus'a tamamen uymaktadır. Ne var ki, görüldüğü kadarıyla, saat 14:30'da Şangay'da yarışı kimin kazanacağını önceden bilmek için havaya çubuklar atmak gibi birtakım uğraşlara sahip olmak zorundadırlar. Benim gözümde bu oldukça zararsız bir uğraştır.

Konfüçyus, son yıllarını, felsefesinin ana hatlarını öğrencilerine aktarmakla geçirmiştir. Bunca yazıdan

sonra artık bu felsefenin gerçek anlamda bir felsefe olmadığı, en azından Batı'daki anlamıyla anlaşılmaması gerektiği kavranmış olsa gerek. Konfüçyus'un öğretileri, bilgi kuramı, mantık, metafizik ve estetik eğilimleri - yani geleneksel felsefi ulamları - içermektedir, ancak burada sözkonusu olan, bir sistem içinde buluşmaya yatkın olmayan özel imlerdir. Konfüçyus, zencefilin tadını ya da bir gece entarisinin uzunluğunu da, bize Konfüçyus mutfağı ya da moda üzerine kuramları aktarmadan yorumlamıştır. Öte yandan, onun Adalet Bakanlığı yaptığı dönemi gözönünde bulunduracak olduğumuzda, sanki ona ait bir moda kuramı olduğu da görülecek gibi olur. Ancak bundan dolayı, Konfüçyus'un yemek pişirme

ya da felsefe üzerine kuramları bize ulaşmamış olabilir.

Konfüçyus'un öğretilerinin anahtarı Çin yazısındaki *yen* ile sembolize edilir. Bu, gönül yüceliği, ahlâklılık ve insan sevgisi karışımına denk gelmektedir. Bu Hristiyanlık inancındaki hamiyet ve merhamet tasarımına oldukça yakındır. *Yen*, aynı zamanda Zen-Budizm'deki *zen*'in de öncüsü olmalıdır. *Yen* 'in yanında *te* (Erdem) ve *yi* (Dürüstlük) Konfüçyus'un vazgeçemeyeceği özelliklerdendir. O, günlük yaşamda *li*'nin (Ahlâk) gerekliliğini ve geleneksel ritlerin gözlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Gözlem denince, onun burada anladığı, bunun iman ile uygulanması gerektiğidir - eğer ritler biçimsel bir hal alacak olurlarsa, o takdirde içlerinde ti-

nin çöküşü zuhur eder, üstelik hem bireysel hem de toplumsal varlıkta. Konfüçyus, uyum ve erdemle dolu, korku ve şüpheden uzak bir hayat sürebilecek yüce insanlar yaratmayı amaç edinmişti. Konfüçyus öğretisi ve sözlü öğretimi, iki bir yıl süreyle Çin yönetim aygıtının elinde tuttuğu mandarin temel eğitimini oluşturur. Maalesef bu hiyerarşi de birçoğu gibi kemikleşme yazgısını paylaşmıştır. Konfüçyus, içinde yaşadığı zamana uymak zorundaydı pek tabii. "Sadece en ulu bilgeler ve en zelil deliler değiştirilemezler" (Lun Yü XVII, 3). Ama bu uyarı bir işe yaramamıştır. Belki de bilgeler ve deliler tarafından elde tutulan yönetimlerin değişmez kaderiydi bu.

Konfüçyus, 479 yılında, yetmiş iki

yaşında, ölüm döşeğindeydi. Öğrencileri onu son rahatsızlığında yalnız bırakmadılar. Veda sözleri en iyi öğrencisi Dsî Lu tarafından kaydedilmiştir:

" Tayişan çökecek;
Büyük ağaç devrilecek;
Ve bilge geçip gidecek, solmuş
bir çiçek gibi!"

Konfüçyus, öğrencileri tarafından, Küfu şehrinde, Sse ırmağının kıyısındaki aile mezarlığına defnedilir. Burada daha sonra bir tapınak yapılmış, çevresi sonraki kuşaklar için kutsal bir alan olmuştur. Aralıksız iki bin yıl boyunca buraya kutsal yolculuklar yapılmıştır. Sokrates'ten ve İsa'dan daha eski olan bu onurlu Çin

Hükümet

Dsî, hükümetin özü ile ilgili soru sorar. Usta buyurur ki: '(Halktan) önde gitmek ve onu cesaretlendirmek.'

geleneğinin günümüzdeki kesintisi mutlak kısa ömürlü olacaktır.

Konfüçyus'un son sözleri, kendisinin büyüklüğünün farkında olduğunu, ancak mesajının kendinden sonrakilere ulaşıp ulaşamayacağını bilmek bağlamında emin olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Korkuları oldukça yerindeydi. Konfüçyusçuluk neredeyse iki bin beş yüz yıl yaşadı, ama günümüzde ustanın başlangıçtaki öğretileriyle benzerlikler bulmak bazen oldukça zordur. (Nasıl ki, engizisyon ve zındıkların yakılmasıyla, dağlarda vaaz veren kişiyi bağıntılamak güç ise.) Konfüçyus'un öğretisi sadece onun müridleri tarafından tersine çevrilmemiştir. Ölümünden iki yüz yıl sonra Çin, ilk büyük Çin kültür devrini başlatan Han-

Yönetimin Özü

Tsi beyi Ging, ustaya yönetimin özünü sorar:

Usta şöyle buyurdu: Bey, beydir; memur, memurdur; baba, babadır; oğul ise, oğuldur.
Bey der ki: Çok iyi, bu kesinlikle böyledir, lâkin doğru bir şey; ama bey bir bey, memur bir memur; baba bir baba, oğul ise bir oğul olmadığında, sayıları ne kadar çok olursa olsun, ben böyle bir durumda gelirlerimin zevkini nasıl çıkartabilirim ki?

Hanedanlığı'nın ufuktaki sabah kızıllığını görmeye başlamıştır.

Bu hanedan esas itibariyle Konfüçyus ilkeleriyle yönetilirdi. Öylesine başarılı olmuşlardır ki, hanedan dört yüz yılı aşkın bir süre gelişmiş, böylelikle diğer bütün dönemlerdeki Çin hanedanlarından en uzun ömürlüsü olmuştur. Kültürel bir ibret örneği ortaya koymuşlar, kendilerinden sonraki hanedanlar da hep onları taklit etmişlerdir.

Konfüçyus, Batı'da Leibniz ve çağdaşı, akılcı Voltaire tarafından hayranlıkla karşılanırdı. Voltaire, Konfüçyus hakkında şöyle bir açıklama yapmıştır:

Konfüçyus öğretisinden geriye kalan en beylik lakırdılar, usta Konfüçyus'un namıyla anılan savaşkan

Zenginlik

Namuslu yoldan zengin olmak mümkün olsa çabalardım, bu yolda en basit işlerde çalışmam gerekse bile. Lâkin bunun için emin bir yol olmadığından, içimden ne geliyorsa onu yapıyorum.

Kung-fu sanatındadır.

Ne var ki, aralarındaki benzerlik, mars gofretiyle mars gezegeni arasında olduğu kadardır. Ustanın öğretisinin ardından ortamı devralan modern Çin ideolojisindeki keşmekeşte bile Konfüçyus'u andıran bir yankılanma işitilir. Önder Mao'nun kültleştirilmesi, uzun ve yine onun kutsal kitabına karşı duyulan yüceltme, başkan Mao'nun sözleri, Konfüçyus çevresinde oluşmuş olan kült ile büyük benzerlikler gösterir. Bir zamanlar Çin'deki bütün okulların sınıflarında onun da resimleri asılı dururdu; o da uzun süren bir gezginlik döneminde politik bir görev edinme peşindeydi ve "Konfüçyus'un klasik konuşmaları" çok saygı görmüştü. Pek tabii ki tarihin bu bi-

çimde tecelli etmesi Konfüçyus'u ilgilendirmezdi herhalde. Bir keresinde söylediği gibi: "Ben başkayım. Ben hayatı, nasıl gelirse öyle kabullenirim."

Konfüçyus buyurdu ki:

" On beşimdeyken
istediğim yegâne şey öğrenmekti.
Otuzumda artık olgunlaşmıştım.
Kırkımda artık hiçbir kuşkum
kalmamıştı. Ellimde gökyüzünün
kudretiyle tanıştım. Altmışıma
vardığımda iyiyi ve kötüyü,
gerçeği ve yanlışı ayırdedebilen
ince bir kulağa sahiptim.
Yetmişimde ise haddimi aşmadan
yüreğimin sesine kulak
verebilecek durumdayım.

Konuşmalar II, 4

Konfüçyus buyurdu ki:

" Asilzade kendisini üç şeyden
korur: Gençliğinde, vücudunun
henüz gelişmediği dönemde
dünyevi zevklerden sakınır.
Erkeklik çağında gücünün
doruğuna ulaştığında,
kavgadan uzak durur.
İyice yaşlanıp da güçten düşünce
kendini cimrilikten korur.

Konuşmalar XVI, 7

Sonsöz

Çin Felsefesi

Çin felsefesi bu bağlamda İ.Ö. 6. Yüzyıl'da oluşmaya başlamıştır. Önce *Yüz Okul* oluşmuştur. Bunlar adlarından da anlaşılacağı gibi çeşitlilik ve farklılıklar gösteriyordu. Bu felsefe daha ziyade gezgin filozofların, çok sayıdaki Çin beylikleri arasında yapmış oldukları kutsal yolculuklar sırasında yayılmıştır. Bir filozof bir şehre vardığında, akla gelebilecek her türlü öğütü vermek için önce oraya yerleşirdi. Genellikle bu öğütlerini bulunduğu yerin yöneticisinden de esirgemezdi. Burada söz konusu olanlar, çoğu zaman hükümetin ve devletin yönetiminde yararlı olabilecek prensip-

lerdi. Bu tür öğütlere öyle kısa bir süre gereksinim oluyordu ki, filozof kısa bir süre sonra kendini yine sokakta buluyordu. Batılının görüşlerinden yola çıkacak olursak, *Yüz Okul*'un felsefesi, bu bağlamda anlaşılır gibi değildir. Çoğu zaman "dünya görüşleri"nden çok vecizeler biçimindedir bu felsefe. Öğretinin özü çok seyrek durumlarda yapılanmış ve mantıksal olarak ayrıntılarıyla düşünülmüş değil, aksine politik ya da dinî türden öğütlerdir.

İlk biçimin temsilcisi Konfüçyusçuluk, son temsilcisi ise Taoizm'dir. Kısa sürede her ikisi de Çin felsefesinin yüksek okulu haline gelmiştir. Daha sonraları, bunlar Çin felsefesinin üçüncü önemli okulu olan Budizm'in etkisi altına girmişlerdir.

Konfüçyusçuluk

Konfüçyus'a dayanan öğretiler şu ya da bu biçimde günümüze ulaşmıştır. Daha önce belirtildiği gibi Konfüçyusçuluk, aslen uygulamaya yöneliktir. Kişisel olduğu kadar toplumsal sifer içinde gelişeduran hayata dair soru, merkezi noktada bulunur. Bu nedenle en önemli hususları etik ve politikadır. Hayatın anlamı ve nihai doğası üzerine çok az spekülasyonda bulunur. Yani, metafizik neredeyse yoktur. Konfüçyusçuluk daha iki bin beş yüz yıl önce gelişmeye başladığında da böyleydi bu durum, ve günümüzdeki Yeni Konfüçyusçuluk'da daha farklı değildir aslında.

Konfüçyusçuluk, metafiziksel spekülasyonlar olmaksızın da yaşanabileceğini kanıtlamıştır. Üç bin yıl son-

ra, Batı'nın da isteksizce ve duraklayarak aynı görüş tarzını benimsemeye yöneldiği görülmektedir.

Taoizm

Bu sözcük, Çince'deki 'Tao', yol sözcüğünden gelmektedir. Her filozofun kendine göre bir Taoizm görüşü olsa da, Taoizm'in kurucusu bilge Laotse'yle onun müridi Chuangtse'dir. Laotse, İ.Ö. altıncı yüzyılda yaşamıştır. Hakkında çok az şey bilinmektedir. Çu kralının sarayında Devlet arşivcisi ve dinî danışman olarak, çalıştığı sanılmaktadır. Rivayete göre Konfüçyus'u tanıdığı, ancak onu pek önemsemediği söylenmektedir. Daha sonra batıya doğru yola koyulmaya karar vermiştir. Söylentiye göre Hsien-ku geçidinin bekçisinin, onu Tao

öğretisini yazıya dökmeden geçirmediği söylentisi vardır. Bu kitap, yazarı, Tao Te King'in adıyla adlandırılmıştır.

Birçok *Yüz Okul* temsilcisi için, Laotse bir bilge, bir ermiş hâttâ bir İlah'tı. Konfüçyus'un müridleri bile onu büyük bir filozof olarak görmüşlerdir. Bu anlaşılır bir şey değildir, zira Laotse ve Konfüçyus öğretileri arasında bir yakınlık yoktur. Bazı görüşler bu iki felsefenin, insanın iki farklı yönelim alanlarını örttüğü üzerinedir. Yine başkalarının görüşlerine göre de düşünülebilecek bütün noktalarda birbirleriyle çelişmektedirler.

Konfüçyus "insanın yolu"nu öğretirken, Laotse "doğanın yolu"nu öğretiyordu. Laotse açısından yol, geniş

ölçüde metafiziksel-mistik bir tasarımdır. O, bu tasarımda, doğanın hükmettiği, ancak mekân ve zamanın ötesinde kalan saltık erki görür. Eğer batılı düşünürlerin felsefi reyleşimle genel olarak arzuladıkları mantıksal kavramlar içinde düşünülecek olursa, anlaşılır bir şey değildir bu. Bütün bunların batılı anlamdaki felsefeyle hiçbir ilişkisi olmadığı yönünde ortaya atılan iddialar da yerinde değildir. Stoa ve kinizm felsefeleri de aslında dünyaya karşı birer tutumdu.

Laotse'ye göre bizler, Tao'yu taklit ederek, yine ona uyamı sağlamalıyız. Laotse'nin görüşü, insanın kendisini küçük dertlerden kurtarmasını, hayatını basitlik ve doğallık içinde düzenlemesini ve böylelikle içsel din-

ginliğe kavuşmasını önerir.

Taoizm, böylesine örnek bir öğretmen tarafından sunulduğu sürece, kuşkusuz büyük bir güce sahipti. Ancak Taoizm, metafiziksel felsefe olarak varlığını sürdürecek ise genel bir düzenlemeye gidilmesi zorunluydu. Bunu da Laotse'den epeyi bir süre sonra doğan Chuangtse gerçekleştirmiştir. Chuangtse'nin hayatı ile ilgi çok az şey bilmekteyiz; bildiğimiz tek şey adını taşıyan *Chuangtse Kitabı* ve Koyfüçyusçuluğa şiddetle saldırdığıdır. Yaşlılığında şen ve çarpık, tuhaf bir adam olmuştur. Söylentiye göre paçavralar giyip, partal ayakkabılarını sicimlerle bağlarmış. Usta, karısını kaybettiğinde, öğrencilerinden birisi, onu ziyaret etmeye gitmiş, oraya vardığında şaşkınlık içinde kalakalmış,

zira usta odada bir yere ilişmiş bir şarkı mırıldanmaktaymış ve bu esnada da kendini şarkısının ritmine kaptırarak kaşığıyla yemek kâsesine vurmaktaymış. Chuangtse kendisini savunur: Eğer ağlıyor ve yas tutuyor olsaydım, başkaları, insanların yazgısını tanımadığımı düşünebilirdi. Tao, Chugngtse açısından bozuk ve çatışık olan doğayı, doğanın kendi yolundaki uyumlu birliğe çevirir. Bu dönüşüm, sadece doğa, doğayı izlediğinde ortaya çıkabilecektir. Konfüçyus öğretisinde belirtildiği gibi biz insanlar, insanın değil de, buna karşılık doğanın yolunu izleyecek olursak, ona erişebiliriz. Tao (ya da doğanın yolu), içinde iyi ve kötünün yerleşik olduğu, her şeyin birbiriyle uyumlu bir denge içinde süzüldüğü öteki aleme ait bir durumdur.

Yine aynı Chuangtse, Tao'nun her yerde, hâttâ karıncalarda, en akla gelmez şeylerde dahi bulunduğunu söylemiştir. Öğrencilerine, öldüğünde kendisini gömmekten meneder. O, gömülüp kurtlar tarafından kemirilmektense kargalar tarafından yenilmeyi yeğlemekteydi.

Budizm

Budizm, İ.S. üçüncü yüzyılda Hindistan'dan Çin'e gelmiştir. Budizm, burada, doğduğu ülkeden uzaklarda yaşadığı gelişim aşamasında, özellikle köklü Taoizm'le arasındaki sayısız uzlaşıma bağlanabilecek Çin'in şartlarına uygun değişimler geçirmiştir.

Batı'nın gözünde Budizm, felsefeden çok, bir dindir. Bu ikisinin, değişik zihniyetlerin temel hususlarında

ne denli sıkı biçimde içiçe geçebildiklerini görmek için Orta Çağ Skolastiği'ne bir göz atmak yeterli olacaktır. Bu ışığın altında, Budizm, kuşkusuz hem felsefe hem de bir dindir. Metafiziği, skolastiğe oldukça benzemektedir (ya da gerek duyulursa Taoizm'e). Budistler, skolastikçilerin tersine kaderciydiler, özellikle de dünyadan el etek çekmeleri sözkonusu olduğunda. Sonuçta Budizm'in bir dizi dinî felsefeler içerir bir hal alması pek de uzun sürmemiştir. Budizm içindeki farklı öğretileri yayan ustaların, birbirlerine karşı düşmanca tutumlar içinde olmalarına rağmen hepsi de yollarını Budizm diye adlandırmaktaydılar. Burada da Hristiyan felsefesiyle olan parelellikler ortaya çıkmakta, ama aradaki tek fark: Bu-

distler zor zamanlarda başkalarını yakmak yerine kendilerini yakarlar.

Budizmin kurucusu, bilindiği gibi, sonraları Hermann Hesse ve Kaliforniya'lı fanatik yandaşlarınca idolleştirilen Siddharta Gautama'dır. Siddiharta M.Ö. 6. Yüzyıl'ın ortalarında Nepal'de doğmuştur. On altı yaşında evlenmiş ve on üç yıl boyunca lüks içinde yaşamıştır. Sonra günün birinde evini barkını yüzüstü bırakıp Hindistan'a gider, buraları bir zahid olarak dolaşır. Açlığı artık tehlikeli boyutlara ulaştığında, aydınlanmayı, kendi yolunda izleyip bulmaya karar verir. Rivayete göre, 528 yılında 35 yaşındayken yalvaçlık aydınlığına erer ve Buda olur. Bu hadise Doğu Hindistan'daki bir incir ağacı (Ficus religiosa) altında bacak-

larını çatmış vaziyette otururken gerçekleşir.

Önceleri Budizm, meditasyona çok önem verirdi. Meditasyon marifetiyle hayatın aldatmacalarından ve çelişkilerinden sıyrılmış bir ruhsal dinginliğe ve gevşekliğe erişilebilinir. Bunlar sanki bulutlar gibidirler ve biz onları sadece tinsel bir disiplinle dağıtırsak, bilgeliğin ışın saçan güneşinden yararlanabiliriz.

Çin Budizmi, Budizm yaygınlaşmaya başladığı sırada, Çin'de çok önemli bir rol oynayan Taoizm'den ziyadesiyle etkilenmiştir. Sonraları, on birinci yüzyılda, Budizm, Konfüçyusçuluğun gelişimini etkilemiştir. Yeni-Konfüçyusçuluk, Budizmin metafiziksel öğelerini olduğu gibi almıştır. Bizzat Konfüçyus açısından bu du-

rum tartışılmayacak bir şeydi, ancak onun kendi taraftarlarının gözünde, öğretisinin içinde bulunan, bir boşluk olarak değerlendirilmiştir.

İrlanda - İskoç kökenli Paul Strathern, 1940'da doğdu ve Dublin'deki Trinity Collage'de felsefe öğrenimi gördü. Denizcilik, bulaşıkçılık ve şairlik yaptı. Artık yaşamını dünya gezgini, romancı, gezi yazarı ve filozof olarak sürdürüyor. Bu gezileri sırasında İstanbul'a da uğradı. Strathern burada boş durmadı ve bir "İstanbul Rehberi" hazırladı. Paul'ün dönüp dolaşıp geldiği tek yer Londra'dır. O, içinden çıkılamayacak konular üzerine İskoç açıklığı ve İrlanda humoru ile oldukça akıcı bir tarzda yazmaktadır. Bu netlik, espirili tarz ve akıcılık, felsefi alanda uzman olmayanların bile bu konuları oldukça rahat bir şekilde anlamalarına ve hatta bu konularda kendi hayatlarından paydalar çıkarmalarına yardım etmektedir.

Konfüçyus ve Dönemi

I.O. 6. yüzyıl

Yunan felsefesinin ilk formları: "Yedi Bilge" (Bias, Chilon, Kleobulus Periandros, Pittakos, Solon, Thales) hayatı, hayat bilgeliğini uygulaması olarak yaşamaktalar.

Filistinde, peygamber Ermiya (Ölm. 585 sonrası) etkili olmaktadır. Yahudi monoteismi etik olarak derinleşmekte.

604'ler Laotse doğar. (Ö1m.517'den sonra) *Taoteking* kıtabının efsanevi yazarı. Taoızmin, doğaya yönelme, dünya görüşünun ve "hiç bir şey yapma" düşüncesinin kurucusu. Taoizm daha sonra bir çok okulun, manaştırın ve meditasyon disiplinlerinin kurulmasına neden oldu.

600'ler Zerdüşt doğar. (Ö1m.520'ler) Eski İran dinini yeniden yapılandırır. Kendi kültür çevresinde tektanrıcılığı yayar.

587 Nabukadnezer Kudus'ü fetheder ve halkın büyük bir kısmına *Babil Esareti* ni yaşatır. (Bu durum 539'da Pers kralı Kyros'un Babil'i almasına kadar sürer.) Sürgünde peygamber Hazakıyal ve ikinci Eş'iya ortaya çıkar. Zebur iner.

560 Prens Siddharta, sonraki Buda doğar (ÖIm. 483).

551 Kung-tse (Ö1m.479) doğar. Daha sonraları Avrupa'da, latinleştirilerek, Konfüçyus (Confutius) olarak adlandırılır Çin felsefesinin kurucusudur. Çin tarihinde ılk kez, ahlâkı. birey sorumluluğuna dayalı davranışı savunur.

517 Laotse ve Konfüçyus arasındaki efsanevi buluşma.

500'ler, Konfüçyus, doğduğu kent Lu'da okulunu kurar. Ders verdiği alıştırma kitaplarından altı "klâsik" ortaya çıkar: Şu-king (Ilk Belgeler), Şi-king (Şarkılar Kıtabı), Li (At Sanatı), Yüeh (Müzik Kitabı), Çun-tsiu (Lu Tarıhçesi) ve I King (Değişimler Kitabı)

430'lar Meh-ti (479-381), Konfüçyus aile ahlâkına karşı, herkes için zorunlu ahlâk öğretisi ve insan sevgisini ortaya atar. Lüksü ve saldırı savaşını kınar

424 Li-Li (O1m-386). Konfüçyus'un öğrencisinin öğrencisi Çu-Hsia klâsik kanun kitabı Faching'i yazar. Böylece "yasacılar"ın ilk temsilcisi ve merkezi yönetim ile yasaların otoritesini savunur. Şunlar yazılıdır: "Iş karşılığı aş, verim karşılığı para, yetenekliler için istihdam, olculu ödüllendirme ve cezalandırma."

Konfüçyus ve Dönemi

371-289 Menzius (Meng-tse) Konfüçyus ide'lerini geliştirip, yaygınlaştırdı.

369-270 Çuang-tsu, Konfüçyus öğretisini ve Meh-tis felsefesini sert bir şekilde eleştirir. Bu, Taoizm okulunun belkemiğini oluşturur. Taocular ve Konfüçyusçular arasında binlerce yıl sürecek ve hep ikincisinin lehine sonuçlanacak çatışmalar başlar.

350-270 Tsou-Yen, dünyayı temel prensiplere göre açıklar. Temel prensipler: Yin (Gölge, dişi) ve Yang (Işıl, eril) ile diğer beş öge Ağaç, Toprak, Metal, Su birleştirilir.

350 Hukukçu Wei-Yang, Ch'nin devletinde bakan olur ve yaptığı reformlarla Konfüçyusçulara kitaplarını yakmaları haberini yollar. Hukuk okulunu kurar.

221-206 Shih Huang-Ti, savaşılan derebeyleri tarafından Imparator olarak kabul edilir. Bakanı, hukukcu Li-Ss, Konfüçyusçu gelenekselcilerin kitaplarının yakılma emrini verir.

202 I.S.24. Ch'ien-Han hanedanı döneminde Konfüçyusçuluk etkili devlet felsefesi konumuna geçer. Devlet görevlileri sadece soylulardan seçilmezler.

179-104 Tung Çung-Şu Yeni-Metin-Okulu'nu kurar ve Konfüçyus'u ermiş ilân eder. Onunla birlikte anılan kitaplar klâsik olurlar, hiç bir zaman değiştirilmezler.

140-87 Imparator Wu-Ti döneminde, Taocular istediklerini yaptırırlar; özellikle Imparator Tou döneminde bu doruğa çıkar. Ölümlerinden sonra, 129 Konfüçyusçu Tung Çung-Şu ve Kung-Sun Hun saraya çağrılırlar. Geçmiş dönemdeki hükümdarların sosyal uyumu iki yoldan sağladıklarını söylemişlerdir: Birincisi basitlik ve hiçbir şey yapmama, ikincisi ise etkinlik ve güç dağılımı sayesindedir. Wu-ti, yolunu ikincisinde görür, Konfüçyusçulara olanak tanır ve merkezi güce ağırlık verir. Sonucu kestirilmeden imparatorluk akademisi açılır ve burası devlet yöneticilerinin mutlaka ziyaret etmek zorunda oldukları bir yer olur. İşte bu noktadan sonra Konfüçyusçuluğun devlet yönetimi, devlet yöneticilerinin eğitilmesi ile ilgili kuralları netlik kazanır.

Konfüçyus, 1949'daki Devrim'e kadar, Çin siyaset felsefesinin en önemli klâsiği olarak kalır ve böylece de dünya tarihinin düşünürleri arasında en etkili kişi özelliğini kazanır.

Çinliler 1949'daki Devrim'e kadar Konfüçyus'un öğretisine uygun yaşadılar.

Çin yaşam felsefesi Konfüçyusçulukla içiçe geçtiği için Çinliler düşünsel ve ahlaki bütünlük gösteren bir toplum olarak yaşadılar.

Konfüçyus'un söyledikleri öylesine formüle edilmiştir ki, onun yolundan gidenlere yorum için geniş bir alan kalmıştır. Örneğin, "gerçek, ister kendini yaysın, isterse de yok etsin, 'amaç' olabilir".

Konfüçyus öğretisi kendi tipik mantıksızlıklarıyla söylediklerini güçlü bir şekilde ispatlar. Hatta, bu öğretinin -az kalsın- dünyadaki her şeyi ispatlayabileceğini söyleyebiliriz. Böyle bir düşünce ile kim akıl yarıştırabilir ki...

Hayatın paradoksları Konfüçyus düşüncesi karşısında tutunamaz.

ISBN: 975 - 7809 - 31 - 4